

14.10.2020

Dnro TAS/422/2020

Eduskunta
Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021 (HE 146/2020 vp)

Tasa-arvovaltuutettu kiittää mahdollisuudesta saada tulla kuultavaksi valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2021.

Tasa-arvovaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton lainvalvontaviranomainen, joka toimii oikeusministeriön hallinnonalalla. Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, tasa-arvolaki) noudattamista. Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on myös edistää tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista.

Tasa-arvolaissa ovat muun muassa syrjinnän kiellot sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella sekä säännökset sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä viranomaisten, työpaikkojen ja oppilaitosten toiminnassa. Myös seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella on kielletty tasa-arvolaissa.

Sukupuolivaikutusten arviointi talousarvioesityksessä

Valtiovarainministeriö on todennut, että se edistää hallituksen toimintasuunnitelman mukaisesti sukupuolitietoista budjetointia. Valtiovarainministeriön merkitys sukupuolitietoisesta budjetoinnista edistämiseksi onkin keskeinen. Lisäksi osaamista ja resursseja sukupuolivaikutusten arviointiin on tärkeää olla kaikilla hallinnonaloilla.

Sukupuolten tasa-arvo näkyy aiempaa enemmän valtion talousarvioesityksessä. Hallituksen esitys valtion talousarvioksi 2021 sisältää hallinnonalakohtaiset sukupuolivaikutusten arvioinnit, mutta niiden yhteismitallisuus, konkreettisuus ja mahdollisten tavoitteiden yhteys määrärahoihin vaativat edelleen kehittämistä. Vain osassa hallinnonalojen sukupuolivaikutusten arvioinneista on tietoja määrällisistä tavoitteista ja niihin varatuista määrärahoista. Sukupuolten tasa-arvon seuranta-indikaattoreita näyttäisi olevan käytetty ainoastaan sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla.

Toisaalta joidenkin hallinnonalojen arvioinneissa on todettu varsin suoraviivaisesti ja perustelematta, ettei pääluokan menoihin "liity välittömiä sukupuolivaikutuksia" (VM) tai ettei talousarvion määrärahoilla "arvioida olevan

merkittäviä vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon” (YM). On kuitenkin tärkeää, että myös esimerkiksi etuuksien, tukien ja muun määrärahojen käytön samoin kuin esimerkiksi verotuksen välilliset vaikutukset sukupuolten tasa-arvoon huomioidaan.

Sukupuolivaikutusten arviointi ei saa olla pelkkä muodollisuus, vaan sillä pitää olla tavoitteena tasa-arvon toteuttaminen käytännössä. Tämä on tärkeää ottaa huomioon valtion talousarvioesitystä tehtäessä ja lainsäädäntö-hankkeiden valmistelussa. Hallituksen tasa-arvo-ohjelman sukupuolten tasa-arvon edistämistä ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista koskevat toimenpiteet on tärkeää toteuttaa ja juurruttaa osaksi eri hallinnonalojen normaalia toimintaa.

Koronan sukupuolivaikutukset

Hallitus on todennut, että elvyttävä talousarvioesitys vuodelle 2021 rakentaa tietä ulos koronakriisistä ja jatkaa hyvinvointivaltion kehittämistä sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla. Tasa-arvovaltuutetusta on tärkeää, että myös koronapandemian sukupuolivaikutuksia arvioidaan ja ne otetaan huomioon koronatilanteen aiheuttamia elvytys- ja muita toimenpiteitä suunniteltaessa ja rahoitettaessa.

Itsenäisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusviranomaisten eurooppalainen yhteistyöverkosto Equinet (European Network of Equality Bodies) on antanut 11 suositusta tasa-arvoisen Euroopan jälleenrakentamiseksi COVID-19-pandemian jälkeen. Equinetin mukaan on olemassa selvä riski, että Eurooppa joutuu kohtaamaan vakavan talouden taantuman ja sosiaalisen kriisin tulevien kuukausien ja vuosien aikana. Tämän myötä syrjivät ja eriarvoistavat käytännöt tulevat lisääntymään lähes varmasti, ellei toteuteta vahvaa tasa-arvoa edistävää politiikkaa ja oteta käyttöön tarvittavia resursseja ja toimenpiteitä eurooppalaisella, kansainvälisellä, kansallisella ja paikallisella tasolla.

Myös sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmän raportissa ”Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen” (Valtioneuvoston julkaisuja 2020:19) on todettu, että sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on huomioitava kaikessa yhteiskuntapolitiikassa laaja-alaisesti. Koronapandemian aiheuttama kriisi korostaa tasa-arvotietoisen budjetoinnin kehittämisen merkitystä.

Tehokas lainvalvonta ja tasa-arvon edistäminen vaativat riittävät resurssit

Eri tahoille asetettuja tasa-arvosuunnitteluvetoja on pidetty tehokkaana keinona sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Tasa-arvosuunnittelu- ja palkkakartoitusvelvoitteiden osalta valvottavia työnantajatahoja on noin 8300. Vastaavasti tasa-arvosuunnitteluvetojen piirissä olevia kouluja ja oppilaitoksia on noin 3500. Sosiaali- ja terveysministeriössä on lisäksi vireillä varhaiskasvatuksen toimipaikkojen tasa-arvosuunnittelua koskeva lakihanke, joka koskisi arviolta 3500 – 4000 varhaiskasvatustilaa. Lakihankkeen yhteydessä toteutettaisiin mahdollisesti myös vuoden 2018 tasa-arvolain uudistamista koskeneen hankkeen toimenpiteet koskien mm. viranomaisten toiminnallista tasa-arvosuunnittelua ja tasa-arvovaltuutetun kuulemista oikeudenkäyntien yhteydessä.

Tasa-arvovaltuutetun nykyiset toimintaresurssit eivät kuitenkaan riitä ole-massa olevienkaan tasa-arvon edistämismittareiden tehokkaaseen valvon-taan, vaikka tasa-arvovaltuutetun tasa-arvosuunnitelmista antaman palaut-teen ja ohjeistuksen on todettu parantavan sekä tasa-arvosuunnittelun säännöllisyyttä että laatua.

Tasa-arvovaltuutetun havaintoja työelämän tasa-arvosuunnitelmista on sel-vitetty laajasti tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle (K 22/2018 vp). Kesäkuussa 2020 ilmestyi yliopistotutkija Inkeri Tanhuan ope-tus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta tekemä selvitys korkeakoulujen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä, jossa tarkasteltiin korkea-koulujen henkilöstöpoliittisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:20). Selvityksen mukaan vain 5/14 yliopistojen ja 4/24 ammattikorkeakoulujen tasa-arvosuunnitel-mista täytti tasa-arvolain vaatimukset. Valvontaa, ohjausta ja neuvontaa siis tarvitaan huomattavasti nykyistä systemaattisemmin.

Lisäresurssien tarve on tunnistettu myös eduskunnassa. Eduskunta totesi jo kymmenen vuotta sitten valtioneuvoston tasa-arvoselontekoa koskevassa kannanotossaan, että tasa-arvovaltuutetulle osoitetaan määrärahat lisähen-kilöstön palkkaamiseen tasa-arvolain edistämismittareiden valvonta- ja oh-jaustehtävien hoitoon. (EK 51/2010 vp – VNS 7/2010 vp)

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kiinnitti vuoden 2018 talousarviosta anta-massaan lausunnossa huomiota siihen, ettei tasa-arvovaltuutetun henkilö-resursseja ole lisätty huolimatta useista 2000-luvulla toteutetuista merkittä-vistä ja valvontaa lisäävistä lainuudistuksista. Valiokunta totesi, että toimis-tossa työskentelee yhteensä kymmenen henkilöä, kuten jo vuonna 2005. Va-liokunta piti tärkeänä, että tasa-arvovaltuutetulle varataan riittävät resurs-sit. (TyVL 8/2017 vp)

Tasa-arvovaltuutettu antoi eduskunnalle kertomuksensa tasa-arvon toteu-tumisesta joulukuussa 2018 (K 22/2018 vp). Kertomuksesta antamassaan mietinnössä työelämä- ja tasa-arvovaliokunta yhtyi tasa-arvovaltuutetun nä-kemykseen siitä, että valtuutetun tehtävien ja käytettävissä olevien resurs-sien välillä on selvä kuilu. Valiokunta piti tasa-arvovaltuutetun riittävien re-surssien turvaamista tärkeänä tasa-arvolain velvoitteiden ja kansalaisten oi-keusturvan toteutumisen sekä sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta. (TyVM 16/2018 vp)

Vuoden 2020 talousarvioehdotukseen sisältyi lisäpanostuksia tasa-arvoval-tuutetun ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminnan turvaamiseen. Työ-elämä- ja tasa-arvovaliokunta kantoi vuoden 2020 talousarvioesityksestä an-tamassaan lausunnossa (TyVL 3/2019) kuitenkin edelleen huolta kaikkeen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön kohdistettavien voimavarojen riittä-vyydestä.

Vuoden 2020 talousarviossa kolmelle valtuutetulle (lapsiasiavaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu) esitettiin määrärahoi-hin yhteensä 100.000 euron korotusta. Kehyskauden lopulla vuonna 2023 korotuksen on tarkoitus olla kaikille valtuutetuille yhteensä 250.000 euroa.

Tasa-arvovaltuutettu on kuitenkin saamassa mahdollisen lisäresurssin vasta vuonna 2022: oikeusministeriön suunnitelman mukaan tasa-arvovaltuutetulle kohdennettaisiin yhtä henkilötövuotta varten 60.000 euroa 1.4.2022 alkaen ja tämän jälkeen 80.000 euroa vuodessa.

Yhden henkilötövuoden lisäyskään ei kuitenkaan riitä korjaamaan tasa-arvovaltuutetun henkilöresurssien pitkäaikaista ja akuuttia vajetta. Tasa-arvovaltuutettu esitti oikeusministeriölle vuoden 2021 talousarvioon valtuutetun toimintaan osoitettavan muun määrärahan lisäksi kahden uuden ylitar kastajan viran perustamista vuoden 2021 alusta lukien. Uusien virkojen palkkakustannuksiin sivukuluineen pitäisi varata 160 000 euroa.

Akuutin lisäresurssien tarpeen lisäksi on huomattava, että edellä mainitut tasa-arvolain uudistamishankkeet lisääisivät merkittävästi tasa-arvosuunnitelmien laatimiseen veloitettuja tahoja ja muutoinkin tasa-arvovaltuutetun tehtäviä. Tasa-arvovaltuutetun resursseja olisikin edelleen lisättävä tehtävien lisääntymistä vastaavasti, mikäli em. hankkeet toteutuvat.

Tasa-arvovaltuutetun henkilöresurssien lisääminen on välttämätöntä, jotta tasa-arvovaltuutettu voi riittävän ajantasaisesti ja tehokkaasti edistää kansalaisten tasa-arvolakiin liittyvien oikeuksien toteutumista ja jotta tasa-arvovaltuutettu voi ylipäättään toteuttaa tasa-arvon edistämiseen ja erityisesti tasa-arvosuunnitelmien valvontaan liittyviä tehtäviään. Tasa-arvon edistäminen vaatii myös tiedotus-, viestintä- ja selvitystyötä ja niihin resursseja.

Toivon, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta valtiovainvaliokunnalle antamassaan lausunnossa esittäisi, että tasa-arvovaltuutetulle myönnettäisiin resurssit kahden uuden viran perustamiseen vuonna 2021, ja että jatkossa lainvalvonta- ja muiden tehtävien lisääntyminen huomioitaisiin myös resurssien lisäyksenä.

Tasa-arvovaltuutettu

Jukka Maarianvaara